

Назар УЛАКОВ, экономика ғылымдарының кандидаты, Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университетінің "Қаржы" кафедрасының доценті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көш.9, nazar-123@mail.ru, 87014827951

Айгерім ЕЛДОСОВА, "Қаржы" мамандығының 2 курс магистранты, Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көш.9, aigerim.yeldossova@mail.ru, 87022393514

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ШАҒЫН БИЗНЕСТІ ДАМУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Мақалада шағын орта бизнестің қызметтері мен мәселелері, бәсекелестікті дамыту тенденциялары, шағын бизнеске тән негізгі артықшылықтар мен ерекшеліктер, шағын және орта бизнестің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін цифрландыру жүйесінің қажеттігі қарастырылған. Сонымен қатар, шағын және орта бизнеске арналған бірыңғай цифрлық платформаның мақсаты және міндеті зерттеледі.

Түйінді сөздер: шағын бизнес және орта бизнес, салық салу жүйесі, цифрландыру жүйесі, цифрлық платформа.

Назар УЛАКОВ, кандидат экономических наук, доцент кафедры "Финансы", Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая,9, nazar-123@mail.ru, 87014827951

Айгерім ЕЛДОСОВА, магистрант 2 курса специальности "Финансы", Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая,9, aigerim.yeldossova@mail.ru, 87022393514

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ МАЛОГО БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В статье рассматриваются проблемы и услуги малого и среднего бизнеса, тенденции развития конкуренции, основные преимущества и особенности характерные для малого бизнеса, необходимость системы цифровизации для повышения конкурентоспособности малого и среднего бизнеса. Кроме того, изучаются цели и задачи единой цифровой платформы для малого и среднего бизнеса.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, налогообложение, система цифровизации, цифровая платформа.

Nazar ULAKOV, candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Chair of Finances, Karaganda Economic University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str. 9, nazar-123@mail.ru, 87014827951

Aigerim YELDOSSOVA, second year master student specialty "Finance", Karaganda Economic University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str. 9, aigerim.yeldossova@mail.ru, 87022393514

USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

In article problems and services of small and medium business, a competition development tendency, the main advantages and features characteristic of small business, need of system of digitalization for increase in competitiveness of small and medium business are considered. Besides, the purposes and problems of the uniform digital platform for small and medium business are studied.

Keywords: small and medium business, taxation, system of digitalization, digital platform.

Кәсіпкерлердің белсенділігі мен шағын бизнестің даму дәрежесі көбінесе мемлекеттің демократиялануы мен оның экономикасының ашықтығы деңгейін анықтайды. Шағын кәсіпкерлік сегментін қолдау есебінен мемлекет халықтың әлауқатының жалпы проблемаларын шешеді және орташа табыс деңгейі бар азаматтардың пайыздық үлесін арттырады, шағын бизнестен түсетін салықтық түсімдер айтарлықтай дәрежеде бюджетті

толықтыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, шағын бизнес әлеуметтік жауапкершіліктің, экономикалық бастаманың және мемлекет азаматтарының хабардарлығының орташа деңгейін арттыруға мүмкіндік береді. Нарықтық экономикасы бар жүйеде шағын кәсіпорындар жұмысының негізгі шарты болып табылатын бәсекелестік тауарлар мен қызметтерге бағаның өсуін тежеуге мүмкіндік береді, кәсіпкерлерді өнімнің сапасын үнемі арттыруға және

жаңа технологияларды енгізуге итермелейді. Шағын бизнес мемлекетте жұмыссыздықпен байланысты проблемаларды ішінара шешеді, ал нарықтық экономикасы дамыған елдерде азаматтардың 50-ден 90 пайызына дейінгі пайызы осы салада жұмыс істейді. Айта кету керек, шағын кәсіпорынның нарықтық экономикалық жүйедегі рөлін асыра бағалау қиын, себебі нақты кәсіпкерлік сындарлы бірлік және дамыған нарықтық экономиканың өмір сүруінің кепілі болып табылады.

Шағын бизнестің даму қарқыны көбінесе оның қандай нарықтық ортада жұмыс істейтіндігіне байланысты: қалыптасқан, енді ғана пайда болған, монополияландырумен үзілген өндірістің немесе қандай да бір өзге өндірістің пайда болуына ғана. Дәл осы нарықтық экономика кәсіпкерліктің табиғаты мен сипатына негізделген маңызды белгілерге ие. Мұндайлардың болмауы таза ұғымдық сипаттағы көптеген ережелерді өз тәжірибесінен (өз елінің тәжірибесінен) емес, шет елдердің нарықтық шындықтағы тәжірибесінен шығаруға; Қазақстандағы ерекше проблемалардың мазмұны мен өткірлігіне әрдайым сәйкес келмейтін Батыс ғалым-экономистердің пікірлеріне сүйенуге мәжбүр етеді. Нарықтық экономикадағы шағын бизнес-экономикалық өсу қарқынын, жалпы ұлттық өнімнің құрылымы мен сапасын айқындайтын жетекші сектор. Бірақ іс тек сандық көрсеткіштерде ғана емес - бұл фактор өзінің мәні бойынша типтік нарықтық болып табылады және қазіргі заманғы нарықтық инфрақұрылымның негізін құрайды.

Шағын бизнеске тән негізгі артықшылықтар мен ерекшеліктер бұл:

- неғұрлым икемді және жедел шешімдер мүмкіндігі. Шағын бизнестегі ірі корпорациялармен салыстырғанда басқарушылық шешімдерді қабылдау құрылымы жеңілдетілді, бұл конъюнктуралық өзгерістерге, оның ішінде қызметтің бір түрінен екіншісіне ауысу кезінде капиталдың маневрі жолымен тез және икемді әрекет етуге мүмкіндік береді;

- өндірушілерді негізінен аймақтық нарыққа бағыттау. Шағын бизнес жергілікті нарықтың тілектерін, артықшылықтарын, әдет-ғұрыптарын, әдеттерін және басқа да сипаттамаларын зерттеуге өте ыңғайлы;

- жұмыспен қамтуды қолдау және жаңа жұмыс орындарын құру. Шағын бизнесті дамыту жұмыс күшінің ағынын азайта отырып, өңір экономикасын қалыптастырады;

- ірі өндірушілерге қатысты қосалқы функцияларды орындау. Ірі фирмалар субкооператорлар негізінде шағын кәсіпорындарға оның фазаларын бере отырып, өндірістік процесті орталықсыздандырады;

- инвестициялардың шағын бастапқы көлемі. Шағын кәсіпорындарда құрылыстың мерзімдері аз; шағын мөлшерлер, оларды қайта жарактандыру жылдам және арзанырақ, жаңа технология мен өндірісті автоматтандыруды енгізу, машина және қол еңбегінің оңтайлы үйлесіміне қол жеткізу;

- шағын кәсіпорындардағы өндірістің экономикалық тиімділігі. Шағын бизнесті ірі фирманы

құрудан гөрі оңай. Үй-жайларды, кеңсені, автокөлікті жалға алуға болады, үлкен аумақтар, үй-жайлар, күрделі құрылыстың қажеті жоқ. Шағын бизнес қаражатының айналымдылығы жоғары, шағын бизнес қызметкерлерінің еңбекақысының орташа деңгейі төмен, яғни бизнесті ұйымдастыруға жұмсалатын шығындардан аз;

- шағын кәсіпорындардың инновациялық сипаты [1].

Шағын бизнес бірнеше экономикалық проблемаларды шешуге ықпал етуі тиіс: бәсекелестікті қолдау, монополиялық құрылымдарға нарықтық балама бола отырып; нарыққа тауарлар мен қызметтерді толтыру; жаңа жұмыс орындарын құру, жұмыссыздықты арттыру мәселесін жеңілдету; кәсіпкерлік қабатты қалыптастырып, адамдарға өздерінің кәсіпкерлік қабілеттерін көрсетуге және жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі жағдайда шағын бизнес кәсіпорындары-бұл шаруашылық жүргізудің неғұрлым серпінді нысаны. Шағын бизнес нарықтық экономиканың негізін қалыптастырады. Кез келген елдің экономикасын дамытуда көшбасшы бола отырып, ол жалға алу, өндіру, сату, қызмет көрсету, өнімді түпкілікті тұтынушыға жеткізу аспектілерінде аса маңызды рөл атқарады.

Шағын бизнестің артықшылығы күрделі салымдардың тез өтелуі, өндірушілердің басым түрде өңірлік нарыққа бағдарлануы, сұраныстың өзгеруіне, жұмыспен қамтудың өсуіне икемді әрекет ету болып табылады.

Қазіргі уақытта шағын кәсіпорындарға қолдау көрсету бойынша кедергілердің бірі шағын кәсіпорындардың қызметін қамтамасыз ететін тиімді инфрақұрылым объектілерінің болмауы немесе жетіспеуі болып табылады. Ірі кәсіпорындар өздеріне инфрақұрылым жасайды: оқу орталықтары, маркетингтік және заң бөлімшелері, коммуникациялық инфрақұрылым - кірме жолдар, инженерлік желілер және басқалар, өкілдіктер мен дүкендер ашады, өз қызметшілері үшін жеке банктер мен әлеуметтік объектілер құрады.

Шағын кәсіпкерлікті жан-жақты қолдау қазіргі Қазақстанның алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Шағын бизнесті мемлекеттік және аймақтық органдар тарапынан қолдау үшін қажетті қаражатты бөліп шығарудан басқа, шағын бизнеске қолдау көрсету үшін инфрақұрылымды құру үшін елеулі көмек қажет.

Нарықтық экономикасы дамыған елдерде соңғы онжылдық шағын кәсіпорындар бірлестіктерінің қарқынды дамуымен атап өтілді. Олар: шағын бизнесті, шағын кәсіпкерлікті дамыту орталықтары, пайда орталықтары, бизнес-орталықтар, өндірістік және тұтыну кооперативтері, сауда және сервистік желілер, кәсіпкерлер ассоциациялары, бизнес-инкубаторлар, технопарктер, өзара кредит беру және/немесе өзара кепілдіктер қоғамдары және т. б. көптеген түрлерді қамтиды.

Алайда, Қазақстан Республикасында шағын бизнестің дамуына кедергі келтіретін проблемалардың бірі өндірістік инфрақұрылымның дамымауы болып табылады. Негізгі себеп - ұлттық

экономиканы жаңғырту базисі іс жүзінде жоқ. Сондай-ақ, шағын бизнестің табиғатымен байланысты ерекше проблемалар бар.

Біріншіден, шағын бизнес нарықтық феномен болып табылады, өйткені өзінің ерекшелігіне (икемділігіне, маневр жасауына, ұтқырлығына) байланысты ол басқа өндірістік құрылымдарға қарағанда анағұрлым серпінді, нарықтық қатынастарды туындатады. Алайда, әлі күнге дейін шағын экономиканың қанағаттанарлық моделі жоқ, ал оның нақты нысандары әр түрлі елдерде айтарлықтай ерекшеленеді.

Екіншіден, кәсіпкерліктің кадрлық әлеуетін қалыптастыру проблемасы бар. Сондықтан тестілеу, бизнес жоспарлауға оқыту, шығармашылық конкурстарды өткізуді қамтитын таңдаулы іріктеу өте маңызды.

Ақырында, өндірістің әртүрлі факторларын басқару әдістемесіндегі алшақтықты атап өту керек, ол жеткілікті адами ресурстар арқылы орта бизнес деңгейінде ғана жойылады [2].

Бүгін, маңызды міндеттердің бірі кәсіпкерлердің конституциялық құқықтары мен бостандықтарын іске асыру бойынша биліктің барлық тармақтарының күш-жігерін біріктіру болып табылады.

Шағын кәсіпкерлікті қолдау бағдарламалары кәсіпкерлік субъектілерінің санын ұлғайтуға бағытталған шағын және орта бизнесті мемлекеттік қолдаудың негізгі компоненттерінің бірі болып табылады, сондай-ақ олардың қалыптасуы мен одан әрі дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасау болып табылады.

Қазақстанда соңғы онжылдықта жүргізілген экономикалық өзгерістер республиканың барлық өңірлерінде шағын бизнесті дамыту үшін кең перспективалар ашты. ҚР өңірлерінде халық тұтынатын тауарлар өндірісі тұтынушылық сұранысты қанағаттандыруда дағдарысты жағдайды жеңілдетуде шешуші мәнге ие.

Шағын кәсіпорындар өндірісінің ауқымы мен құрылымы көбінесе өңірлік нарықтың сыйымдылығы мен әлеуетін, тауарлар мен қызметтердің басым түрлерінің құрамын айқындайды.

Өңірлерде шағын кәсіпорындарды дамытудың өзектілігі:

- жергілікті ресурстарды тиімді пайдалану және өңірлік құрылымды дамыту есебінен қоғамдық өнімді іске асыруды жеделдету қажеттілігінің артуы;

- халықтың сұранысын қанағаттандыру және тауар-ақша тепе-теңдігінің теңгерімділігін қанағаттандыру мақсатында өңір шеңберінде тұтыну және әлеуметтік-мәдени саланы жан-жақты дамытуға қажеттілік;

- шектеулі сатып алу сұранысы бар жергілікті тұтыну нарығы.

Бұл жағдайлар ірі кәсіпорындар үшін жағымсыз.

Қазақстан Республикасында өңірлерде нарыққа жауап беретін шағын кәсіпорындар құру үшін қажетті алғышарттар әзірленбеген.

Мұның себебі:

- жергілікті өндіріс технологиясының төмен деңгейі;

- қаржылық және материалдық ресурстарды жеткіліксіз қамтамасыз ету;

- еңбек өнімділігінің төмен деңгейі;

- шикізаттың жоғары құны;

- кәсіпорын қызметкерлерінің біліктілігіне қойылатын салыстырмалы төмен талаптар.

Республикада шағын бизнестің дамуы индустриялық-инновациялық даму жағдайында қазіргі кезеңде басым өңірлік және жергілікті сипатқа ие. Осыған байланысты шағын бизнестің барлық секторы үшін ортақ проблемалар оларда қалыптасқан сектор субъектілерінің жұмыс істеуінің бірқалыпты экономикалық және ұйымдық жағдайларына байланысты өңірлерде әртүрлі көрінеді, бұл экономиканы мемлекеттік реттеуді ұйымдастыру кезінде "шағын бизнесті қолдау" нысанында ескеру өте маңызды.

Шағын кәсіпкерлікті одан әрі дамыту мақсатында мемлекет басшысы таяудағы перспективаға шағын бизнесті қолдаудың негізгі бағыттарын, оның ішінде кәсіпкерлік ахуалды, бәсекелестік ортаны, жеке секторды қосылған құны жоғары өндірістерді құруға ынталандыратын қоғамдық институттар жүйесін қалыптастыруды айқындады. Үкімет қаржы секторын реформалау және шағын кәсіпкерлікті қолдау инфрақұрылымын кешенді дамыту жөнінде терең саясат жүргізеді: шағын бизнес орталықтарының, бизнес-инкубаторлардың, консалтингтік, лизингтік және басқа фирмалардың желісін кеңейту, шағын кәсіпорындарға қызмет көрсетуге мамандандырылған деректер банкі құру.

Шағын кәсіпкерлікті ірі кәсіпорындармен кооперациялау, сондай-ақ тиімділігі аз ірі өндірістерді сегменттеуді жүзеге асыру және олардың базасында шағын кәсіпорындар құру жөніндегі шаралар көзделеді. Кәсіпкерлерді заңнамалық және нормативтік актілерді дайындау процесіне тарту мақсатында орталық атқарушы органдардың жанынан шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау және дамыту мәселелері бойынша сараптамалық кеңестер құрылды, оның құрамына кәсіпкерлердің қоғамдық бірлестіктерінің өкілдері кірді [3].

Шағын және орта бизнестің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін цифрландыру жүйесі қажет.

Шағын және орта бизнес кәсіпорындары үшін цифрландыру жылдам әрі жеңіл масштабтау мен өсуді білдіреді. Мысалы, электрондық коммерцияны дамыту ШОБ үшін жаңа сату арналарын ашады, сондай-ақ "сұр" экономиканың көлемін әлеуетті азайтады. VCG және "Самұрық-Қазына" бірлескен зерттеулерінің мәліметтері бойынша 2017 жылдың басында Қазақстандағы электрондық коммерция үлесі 1% - дан кем болды, салыстыру үшін: Ресейде - 3%, Қытайда-8,3%. Біз бөлшек саудадағы қазақстандық электрондық коммерция нарығы ресейлік қарқынмен өссе, 2020 жылға қарай оның көлемі \$750-800 млн. жетеді деп күтеміз.

Қазақстанда шағын және орта бизнесте цифрландыруды енгізу үшін жүйелі күш-жігер жасалуда. Мысалы, биылғы жылдың басында Астанада "Қазақтелеком" АҚ инфрақұрылымдық қолдауымен "Атамекен" ҰКП әзірлеген Шағын және орта бизнес үшін ашық сандық платформаны іске

асыру жобасы ұсынылды. Ол Қытай Alibaba және американдық Amazon принципі бойынша жұмыс істейтін болады және елдегі тауар айналымын 30% - ға арттырады деп болжануда [5].

Шағын және орта бизнеске арналған бірыңғай цифрлық платформаның мақсаты - ақпараттық-коммуникациялық технология құралдарымен сервис көрсету арқылы және "бір терезе" қағидасымен жұмыс істейтін қосымшалардың көмегімен отандық шағын және орта бизнестің кәсіпкерлік қабілеті мен өнімділігін арттыру. Бұл шағын және орта бизнесті цифрландыру процесін әлдеқайда жеделдетеді әрі жеңілдетеді. Платформаның міндеті: ШОБ көрсетілетін қолдау шараларының тиімділігін арттыру, ШОБ өнімдерінің нарыққа шығу уақытын қысқарту, ШОБ өнімдері сату мен өткізу құралдарын беру, ШОБ қызметін жетілдіру үшін құралдар беру, өнім сұранысының маркетингтік талдауын жасау, ШОБ үшін мамандарды таңдау мен дамыту құралдарын беру. Платформада барлық телекоммуникациялық және есептеу негізі қосылады, сондай-ақ бизнестің әр түріне қажетті электронды сервис жиынтығы кіргізіледі. Атап айтқанда, бизнесті автоматтандыру мен қолдаудың сервисі - бұлтты бухгалтерлік есеп, электронды құжат айналымы, виртуалды кеңсе және т.б. Коммуникациялық сервис: почталық сервис, виртуалды колл-орталық, онлайн чат және т.б. болса, тиімділікті арттыру үшін бизнесті жоспарлау мен сараптауға арналған құралдар, онлайн оқыту секілді көптеген қызметтер қарастырылған [4].

Азия Даму Банкімен бірлесіп шағын және орта бизнес субъектілері туралы мәліметтерге қол жеткізуді жеңілдететін ШОБ субъектілерінің цифрланған деректер базасын құру бойынша жұмыс жүргізілуде. ШОБ-ты дамыту мақсаттары үшін мемлекеттік органдар және ШОБ жобаларын қаржыландыру үшін қаржы ұйымдары негізгі пайдаланушылар болып табылады. Жоба мемлекеттік органдарға ШОБ субъектілерін талдау мен мониторингті жүзеге асыруға мүмкіндік береді;

қаржы ұйымдарына-ШОБ субъектілерін қаржыландыру бойынша шешім қабылдауды жеделдетеді; ШОБ субъектілеріне-қаржы ресурстарына қолжетімділікті жеңілдетеді.

Халықтың бизнесті мемлекеттік қолдау шаралары туралы ақпаратқа барынша қол жеткізуі үшін "Кәсіпкердің электрондық жолсілтемесі" мобильді қосымшасы мен ұқсас интерактивті ақпараттық киоск әзірленуде. Мобильді қосымша жаңадан бастаған кәсіпкерлер үшін де, жұмыс істеп тұрған кәсіпкерлер үшін де барлық қажетті ақпаратты, атап айтқанда, кәсіпкерлік субъектісі ретінде тіркелу процесінің сипаттамасын, мемлекеттік және өңірлік бағдарламалардың шарттарын, кәсіпкерліктің мүдделерін қозғайтын өзекті нормативтік құқықтық актілерді, мемлекеттік қолдау алуға өтінім беру мүмкіндігін және т. б. қамтитын болады [6].

Әдебиеттер тізімі:

1. Ким В.В., Динислам Н.А. Методы управления малым бизнесом в Республике Казахстан // Молодой ученый. - 2016. - №5.5. - С. 9-11.
2. Кулагин Г.Д. Проблемы развития малого бизнеса и пути их решения // Экономика и статистика. 2000. - №4. - С.52-56.
3. Жунисова Л.Р. Развитие и поддержка малого бизнеса в Республике Казахстан // Научные статьи Казахстана, 2012. - Режим доступа: <http://articlekz.com/article/8313>
4. "Атамекен" Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы. Бизнеске арналған жаңа платформаның жобасы. - Режим доступа: <http://atameken.kz>
5. Цифровизация бизнеса. - Режим доступа: <https://vlast.kz/corporation/24539-cifrovizaciabiznesa.html>
6. Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития. - Режим доступа: <http://upp.kostanay.gov.kz/news/informatsiya-o-realizatsii-meropriyatiy-po-tsifrovizatsii-malogo-i-srednego-biznesa>